

Слинько Д. В.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1

Каленіченко Л. І.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету № 1

*Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

ПРИНЦИПИ СТАДІЙ ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ЙОГО ПРИНЦИПІВ

Юридичний процес, як і кожне явище правової дійсності, має певну систему координат. Роль цих координат виконують принципи юридичного процесу, які обумовлюють його мету, сутність та завдання в юридичній діяльності. Саме процесуальні принципи вказують вид та зміст процесу, зумовлюють його єдність і визначають правову досконалість процесуальної форми. Водночас проблема принципів процесу є однією з найбільш суперечливих та малодосліджених. Як наслідок – у правничій літературі відсутня єдність поглядів щодо їх поняття. Також немає опису статичної і динамічної структури системи процесуальних принципів, не досліджена їх взаємодія, не вирішене питання про місце і роль кожного з принципів у рамках їх загальної системи. Крім того, не вирішені проблемні питання, пов'язані із недоліками щодо реалізації вимог системи принципів на різних стадіях процесу.

На наш погляд, доцільно, використовуючи як критерій класифікації дію принципів юридичного процесу в системі права, виокремити його загальні та спеціальні принципи [1, с. 136].

Так, до загальних принципів юридичного процесу ми пропонуємо віднести принципи, спрямовані на розкриття сутності, характеру, природи юридичного процесу. На нашу думку, загальні принципи юридичного процесу відображають суттєві риси процесуальної діяльності, її основні форми; втілює основні риси і цілі, загальні закономірності і специфічні особливості, властиві юридичному процесу. Зазначені група принципів відображає істотні закономірності процесуальної діяльності як комплексної системи. Загальні принципи юридичного процесу є визначальними для принципів, характерних для різновидів процесуальної діяльності та принципів, які притаманні стадіям цієї діяльності. До цієї групи ми пропонуємо віднести такі принципи, як: принцип законності; поваги і дотримання прав особистості; принцип формальної процесуальної рівноправності;

принцип процесуальної відповідальності та її невідворотності; принцип процесуальної справедливості; принцип гласності та відкритості; принцип поєднання публічних і приватних інтересів; принцип взаємної відповідальності держави та особи за порушення норм процесуального права; принцип здійснення юридичного процесу тільки уповноваженими суб'єктами; принцип наукової обґрунтованості та професіоналізму юридичного процесу.

До спеціальних принципів, на нашу думку, слід віднести принципи, які відображають функціональну спрямованість різновидів юридичного процесу та визначають організаційні особливості, специфіку засобів і методів здійснення процесуальної діяльності на окремих її стадіях.

Уважаємо, що за функціональною спрямованістю серед принципів юридичного процесу, доцільно виокремити принципи установчої, правотворчої, правозастосовної, інтерпретаційно-правової та контрольно-наглядової діяльності.

Беручи до уваги організаційні особливості, специфіку засобів і методів здійснення процесуальної діяльності на окремих її стадіях, слід виокремити наступні принципи стадій юридичного процесу.

Принцип письмової форми закріплення. Як правило, на будь-якій із стадій юридичного процесу переважає письмова форма закріплення дій, що проводяться уповноваженими суб'єктами. Так, зі змісту ст. 184 КПК України зрозуміло, що клопотання про застосування запобіжного заходу може бути подане лише у письмовій формі та його копія має бути вручена підозрюваному (захиснику) [2]. Як відзначає А. М. Притула, доводити свої ризики слідчий може лише у письмовій формі, оскільки чинний КПК не наділяє його правом виступу в суді, а також іншими процесуальними правами, наприклад, шляхом відкликання клопотання про обрання запобіжного заходу [3, с. 120].

Відзначимо також, що згідно ч. 3 ст. 4-5 ГПК України усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах [4].

Принцип правової кваліфікації полягає у тому, що на кожній із стадій юридичного процесу здійснюється кваліфікація того правовідношення, з приводу якого вповноваженим суб'єктом проводиться процесуально-значуща діяльність. Наприклад, на стадії досудового розслідування кваліфікацію здійснює відповідний орган досудового розслідування та прокурор. Кваліфікація відображається у низці матеріалів кримінального провадження (зокрема, постановках, клопотаннях, обвинувальному акті тощо). Результатом досудового розслідування завершується прийняттям рішення про закриття кримінального провадження або надіслання прокурором до суду обвинувального акту, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. В усіх цих письмових рішеннях, поряд з іншими обставинами, відображається відповідна кваліфікація злочину [5, с. 53].

Принцип засвідчення результату означає, що формальним та логічним завершенням стадії юридичного процесу є складання процесуального документу. Так, наприклад, висновки адміністративного суду на кожній стадії адміністративного судочинства набувають певної процесуально-правової форми судового акту [6, с. 157]. Адміністративно-процесуальне законодавство надає узагальнюючу назву таким актам – судові рішення [7, с. 100]. Залежно від виду юридичного процесу ці документи можуть бути різними. У кримінальному судочинстві, згідно зі ст. 373 КПК України, судові рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку, а судові рішення, у якому суд вирішує інші питання, викладається у формі ухвали [2]. У свою чергу, ч. 1 ст. 4-5 ГПК України вказує, що господарські суди здійснюють правосуддя шляхом прийняття обов'язкових до виконання на усій території України рішень, ухвал, постанов [4].

Принцип строковості (терміновості) стадії юридичного процесу передбачає необхідність обов'язкового встановлення та додержання строків здійснення процесуальних дій. Процесуальні строки виступають дієвим засобом, що сприяє забезпеченню швидкого розгляду юридичної справи та слугують гарантією захисту конституційних прав і свобод учасників юридичного процесу. Так, у кримінальному провадженні процесуальні строки закріплюються щодо усіх стадій, визначають їх тривалість та порядок проведення у межах цих стадій процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень [8, с. 103]. З метою додержання процесуальних строків законодавством передбачена відповідальність вповноважених суб'єктів за порушення строків, відведених для здійснення певної дії. Наприклад, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Слинко Д. В. Юридичний процес: історія, теорія, практика: монографія. Харків: НТМТ, 2017. 415 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Притула А. М. Змагальність у кримінальному процесі як передумова справедливого суду. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 117-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_8_15.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

5. Савченко А. В. Щодо питання про правову кваліфікацію кримінального правопорушення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_11.
6. Градовий В. Б. Зміст судового рішення в адміністративному судочинстві України. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1. С. 157-165.
7. Адміністративна юстиція. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської. Київ: Істина, 2007. 152 с.
8. Басай В. Д. Процесуальні строки за новим кримінальним процесуальним кодексом України: поняття, види, порядок обчислення та додержання. Європейські перспективи. 2012. № 4(1). С. 103-111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_4(1)_20).
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

Цапенко К. К.

студентка 1-го курсу 2-ої групи
факультету адвокатури

Науковий керівник: **Дашковська О. Р.**
доктор юридичних наук, професор

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ПРАВО І МОРАЛЬ ЯК СОЦІАЛЬНІ РЕГУЛЯТОРИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Сфери діяльності, які різними способами регулюють інтереси людей (економіка, право, мораль, релігія, мистецтво, політика) виокремлюються в історичному розвитку суспільства поступово. На ранніх етапах всі регулятори мали цілісний характер, але в історичному процесі вони набули відносно самостійного і незалежного характеру, тобто виділилися в окремі сфери соціального регулювання, такі як мораль, право, релігія, економіка та ін. Соціальні регулятори – це суспільні форми запобігання руйнуванню соціуму через вирівнювання інтересів людей, які виникли з практично-раціональної необхідності підтримки успішного функціонування спільноти.

Сьогодні право та мораль є найдієвішими регулятивними соціальними механізмами. Попри значні видові відмінності вони зберігають відчутну долю схожих моментів. І право, і мораль за своїм статусом належать до видатних духовно-культурних досягнень людства, в яких